

RUSYA-JAPONYA İLİŞKİLERİNDE KURİL ADALARI SORUNU'NUN ANALİZİ

Niyazi İPEK*

Makale Geliş Tarihi-Received: 05.06.2020
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 20.11.2020
DOI: 10.37093/ijisi.837743

645

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

ÖZ

Rusya ve Japonya, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri devam eden toprak ihtilafı nedeniyle ilişkilerini özel bir düzlemde sürdürmektedir. Bugün bu iki komşunun karşılıklı ilişkileri, sahip oldukları bölgesel etki kapasitesi ve Kuril Adaları sorununun taşıdığı küresel etki nedeniyle ikili ilişkinin ötesinde bir anlam ifade etmektedir. Söz konu anlamın, inşacı teorinin savladığı sosyal inşa perspektifinden değerlendirileceği bu çalışma, tarafların ilişkilerine yön veren temel etmeni tespit etmeye çalışmaktadır.

İkinci Dünya Savaşında başlayan Kuril Adaları meselesi, nihai çözüme henüz ulaşmamıştır. Bu nedenle karşılıklı tehdit algısı, güven sorunu ve çekişme, dış politikaların karşılıklı olarak rekabet eksenli kurgulanmasına neden olmaktadır. Çalışma, söz konusu rekabetin tetikleyicisi olarak Kuril Adaları meselesinin ortaya çıkışını ve seyrini ele almaktadır. Ayrıca Kuril Adaları meselesinin Rusya-Japonya ilişkilerine olan etki kapasitesini değerlendirmektedir. Bununla birlikte, tarafların birbirlerini algılama biçimleri ve ulusal rollerine etkileri analiz edilmiştir. ABD'nin meseledeki özel konumu da incelemeye dâhil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuril Adaları Sorunu, Rusya, Japonya, Sosyal İnşa, Asya.

* Dr. Öğretim Görevlisi, Ardahan Üniversitesi, Çıldır Meslek Yüksekokulu, Ardahan/Türkiye. niyaziipek@ardahan.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6893-4537>.

ANALYSIS OF THE KURIL ISLANDS PROBLEM IN RUSSIA-JAPAN RELATIONS

ABSTRACT

Russia and Japan maintain their relations on a special plane due to the ongoing land dispute since World War II. Today, the interrelations of these two neighbors have a meaning beyond the bilateral relationship because of the regional influence capacity they have and the global impact of the Kuril Islands problem. This study, in which the subject matter will be evaluated from the perspective of the social construction that the constructive theory proposes, tries to determine the fundamental factor that directs the relations of the parties.

646

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

The Kuril Islands issue, which began in the Second World War, has not yet reached the final solution. For this reason, mutual threat perception, trust problem and conflict lead to the mutual competition of foreign policies. However, the ways in which the parties perceived each other and their impact on their national roles were analyzed. The study focuses on the emergence and course of the Kuril Islands issue as the trigger of the competition. It also assesses the impact capacity of the Kuril Islands issue on Russian-Japanese relations. The special position of the US on the issue is also included in the review.

Keywords: Kuril Islands Problem, Russia, Japan, Social Construction, Asia.

GİRİŞ

Rus dış politikasının Asya ile ilişkilerinde öne çıkan aktörler, Rusya'nın ulusal rolünü biçimlendiren temel unsurlardandır. Öyle ki bu aktörler, Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası sistemde hızla konumlanmış ve Rusya'yı politika üretmeye zorlamışlardır. Bunlardan Japonya, İkinci Dünya Savaşı'ndan kalan hukuki statüye rağmen, ikili ilişkilerin belirli ölçüde gerçekleştiği özel bir konumdadır. Aralarında nihai bir barış antlaşması imzalanmadığı için bu iki komşu, aralarındaki toprak anlaşmazlığı ve Japonya'nın ABD ile arasındaki Güvenlik Antlaşması etkisiyle ilişkilerini henüz normalleştirememiştir. Bu hali ile Japonya ile ilişkiler, Rus dış politikasının öncelikli sorunsalı olagelmıştır.

Taraflar arasında İkinci Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan ve nihai olarak çözüme henüz ulaşamayan Kuril Adaları sorunu, savaş öncesinde Japonya'ya ait olan ancak savaş sonunda SSCB tarafından işgal edilen Güney Kuril Adaları'nın aidiyeti meselesidir. Japonya'nın 2 Eylül'de teslim anlaşmasını imzalamasına rağmen SSCB'nin 5 Eylül tarihine kadar Japonya anakarasına yakın olan dört adayı (Habomai, Şikotan, Iturup ve Kunaşir) işgal etmesi ancak Japonya'nın bunu tanımaması, ihtilafın kökenini oluşturmaktadır. Çalışma, söz konusu ihtilafın taraflar arasındaki ilişkilere etkilerini değerlendirmeye odaklanmaktadır.

Rusya ve Japonya arasındaki ilişkilerin anlatımını kolaylaştırmak ve sistematize edebilmek adına, ikili ilişkileri tarihî dönemlerine ayırmak uygun görünmektedir. Buna göre taraflar arasında ilişkilerin fiilen kurulduğu 1789 yılı ile İkinci Dünya Savaşı arasını 'ilk dönem' olarak kabul etmek mümkündür. Japonya ile SSCB ilişkilerinin SSCB-ABD ilişkilerinin bir fonksiyonu olduğu Soğuk Savaş dönemininse 'ikinci dönem' ifade ettiği söylenebilir. 'Son dönem' ise Soğuk Savaş sonrası, yani 1991 ile 2018 yılı arasındaki ilişkileri ifade etmektedir.

Tarihsel arka plan bize, ilişkilerin hangi algı düzleminde geliştiğini bildirirken günümüzdeki görünümü, ilişkilerin hangi parametreler gözetilerek sürdürüldüğünü bildirecektir. Böylece biz, Rusya ve Japonya ilişkilerini inşacı açıdan değerlendirebilecek ve ilişkilerin gelecek perspektifini çizebileceğiz. Ekonomik ve askeri anlamda ciddi bir kapasiteyi ifade eden bu iki devletin ilişkilerini incelemek, bu

bağlamda ilgi çekici görünmektedir. Zira aralarındaki uzlaşmazlık yalnızca karşılıklı ulusal rol algılarının ve dolayısıyla dış politikalarının oluşumunu değil, aynı zamanda uluslararası politikayı da yakından ilgilendirmektedir.

1. İLİŞKİLERİN TARİHİ ARKA PLANI

Rusya ve Japonya arasındaki ilişkiler, Rusya'nın Batı ile ilişkilerinin ve Batı'nın sömürgecilik faaliyetlerinin etkisinde başlamış ve gelişmiştir. Avrupa güç dengesi sistemi içinde 1856 Kırım Harbi'ni kazanmasına müsaade edilmeyen Rusya, sömürgecilik faaliyetlerini Avrupa'dan Sibirya ve Orta Asya'ya yönlendirmiştir (Armaoğlu, 2012: 117). 1854 yılında ise Batılı devletlerin yürüttüğü misyonerlik faaliyetlerinin de etkisiyle 1639 yılından beri Batı ile olan neredeyse tüm ilişkilerini kesmiş olan ve dışa kapalı bulunan Japonya, ABD tarafından sisteme dâhil olmaya zorlanmıştı (Sander, 2015: 276). Önce ABD ile ardından diğer Batılı devletlerle birlikte Rusya ile ticari ilişkilerini yeniden tesis eden Japonya, bu ilişkiler açısından güçlenerek çıkmıştır. Zira dışa açılan Japonya pragmatik davranarak Batı teknik ve kabiliyetine erişmek için politika geliştirmiş ve özellikle Meiji Restorasyonunun ardından 19. yüzyılın güçlü bir aktörü olarak uluslararası ilişkiler sistemine dahil olmuştur (Seval, 2017: 103).

Modern ve güçlü Japonya, agresif bir dış politikayla Asya anakarasına doğru yayılmacı bir tutum izlemiştir. O dönem için Çin denetiminde bulunan Kore Yarımadası'nı ve Mançusra'yı denetlemek isteyen Japonya, 1894 yılında Çin ile savaşmış ve Shimonoseki Anlaşması ile çeşitli haklar elde etmiştir. Ne var ki bu yayılma Rusya'nın doğal büyüme alanının aleyhine gelişmiş ve Rus çıkarlarını tehdit etmiştir. Japon sömürgeciliğinin Rusya aleyhine gelişmesi İngiltere'yi memnun ederken Almanya ve Fransa'yı rahatsız etmiş, bu iki ülkenin müdahalesiyle Çin-Japonya arasındaki anlaşma koşullarını Japonya aleyhine yeniden düzenlenmiştir (Armaoğlu, 2012: 123). Böylece, İngiltere ve Rusya arasında gelişen ve adına Büyük Oyun da denecek olan güç mücadelesi etkisinde gelişen Rusya-Japonya ilişkileri, Avrupa güç dengesi sisteminin istikrarına etki ettiği ölçüde Avrupa siyasetinin de gündeminde olmuş ve küresel güç mücadelesinin etkisinde gelişmiştir.

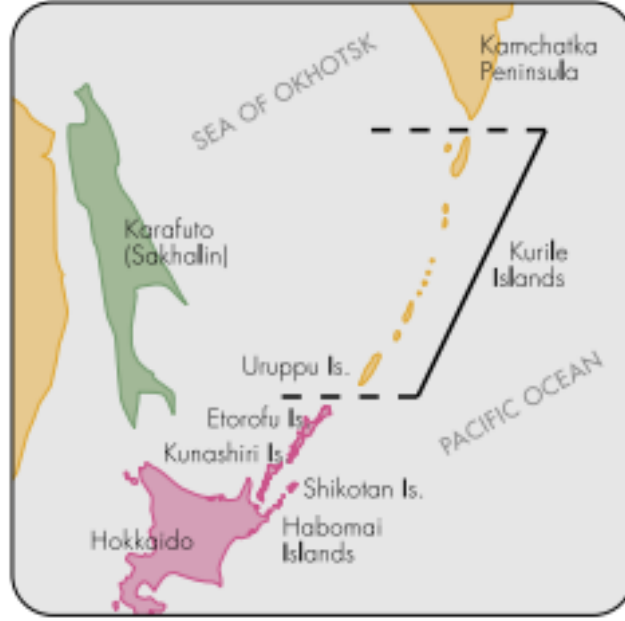
Böylesi bir siyasi tarih arka planında gelişen ikili ilişkiler, 18. yüzyıla kadar uzanmakta ve diplomatik olmaktan önce ticari mahiyet taşımaktadır. (Tuncoku, 2013: 153-155). Zira sömürgecilik faaliyetlerini doğuya yoğunlaştıran Rusya, 1880'lerde bölgenin önemli bir kısmını denetlemekteydi. Rusya için bölgede geliştirilecek ticari ve ekonomik son derece önemliydi. Böylece Rusya, o dönemde dışa kapalı olan Japonya ile önce coğrafi olarak yakınlaşmış ve ardından 1855 yılında ticaret öncelikli olmak üzere diplomatik ilişkilerini kurmuştur. (Kamalov, 2011: 8).

1.1. İkili İlişkilerin Kurulması

İki devlet arasındaki ilişkiler, Japonya'daki Tokugawa yönetiminin izolasyonist politika izlemesi (Hunter, 2002: 34) ve Rus Çarlığı'nın doğu Asya bölgesine nispeten geç bir tarihte gelmesi gibi nedenlerle geç bir tarihte kurulmuştur. Birbirlerinin çıkarları aleyhine genişleyen devletlerin arasındaki ilişkiler 1792 yılında Rus tarafının girişimi ile başlayan ekonomi temelli ve düşük düzeyli girişimlerin ardında, gergin de olsa bir seyir izlemiştir (Lavrov, 2016).

Uluslararası hukukun o dönemler itibariyle, toprak kazanımı konusunu henüz düzenlemediği bir uluslararası ilişkiler sisteminde taraflar, coğrafi yakınlık nedeniyle sürekli karşılıklı tehdit algısı üretmiştir. 1855 yılında ise diplomatik ilişkileri kurmak amacıyla Rus tarafının inisiyatifi sonucu iki devlet arasında "Ticaret, Seyrüsefer ve Sınırlandırma" Antlaşması yapıldı ve diplomatik ilişkiler böylece kurulmuş oldu (150th Anniversary of ..., 2016). Şimoda Limanı'nda imza edilen antlaşmasının, orta deniz sahasındaki adaları taraflar arasında paylaştığı da görülmektedir. Buna göre Iturup Adası ve güneyi Japonya'nın; Urup Adası ve kuzeyi ise Rus Çarlığı'nın toprakları olarak saptanmıştır (Japonya'da Kuril Adaları..., 2018).

Harita 1: 1855 Shimoda Antlaşması'na Göre Rusya-Japonya Sınırı

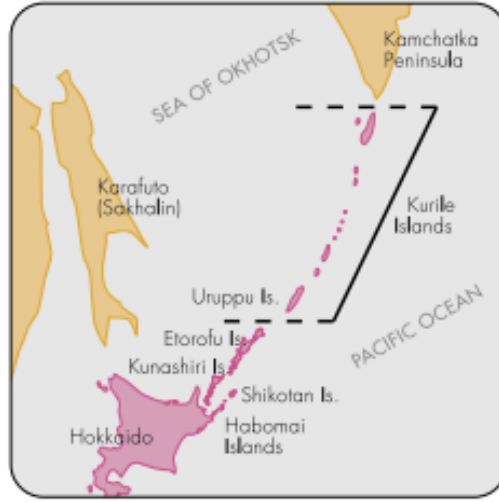
650

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

Kaynak: Ministry of Foreign Affairs of Japan, "Japan's Northern Territories: For a relationship of genuine trust", <https://warp.da.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/1228104/www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/pamphlet.pdf> (15.05.2020)

Rusya'nın doğuya, Japonya'nın ise Asya anakarasına doğru etkinliğini arttırması, bu iki devleti askeri sürekli olarak rekabete sokmuştur. Direkt karşı karşıya gelmekten kaçınan taraflar, Çin ve diğer bölgeler üzerinde rekabet etmeye başlamıştır (Tuncoku, 2013: 158). Taraflar arasında süren rekabet, 7 Mayıs 1875'te St. Petersburg'da imzalanan Sahalin-Kuril Değişim Antlaşması ile aradaki deniz ve kara sınırlarını yeniden değiştirmiştir. Buna göre Japonya'nın kontrolündeki Sahalin toprağı Rusya'ya devredilmiş, Kuril Adaları ise Japon devletinin kontrolüne geçmiştir (Akçadağ, İsmayilov, 2016: 95-115).

Harita 2: 1875 Kuril-Sakhalin Takas Antlaşması'na Göre Rusya-Japonya Sınırı

Kaynak: Ministry of Foreign Affairs of Japan, "Japan's Northern Territories: For a relationship of genuine trust", <https://warp.da.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/1228104/www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/pamphlet.pdf> (15.05.2020)

Taraflar arasında toprak ihtilafına dayanan çekişme, nispeten çözümlenmiş olsa da her iki devletin de sahip oldukları yayılcı karakterleri, onları defaatle kaşı karşıya getirmiştir. Buna Avrupa güç dengesinin Asya'daki etkileri de eklendiğinde Rusya ve Japonya arasındaki çekişmenin aktör düzeyinde olduğu kadar sistem düzeyinde de nedenleri olduğu görülmektedir. Nitekim 19. yüzyılın başına gelindiğinde İngiltere ve Rusya arasında Asya'da süren güç mücadelesi ve Avrupalı devletlerin sömürgecilik faaliyetleri, uzak doğunun bu iki komşusunu bu defa açık bir savaşa sürükleyecektir.

Rusya ve Japonya arasında Asya anakarasında bulunan etki alanlarının paylaşılmasına ileri gelen çekişmeye İngiltere'nin müdahil olması, ilişkilerin seyrini etkilemiştir. İngiltere, Rusya'nın Çin'de meydana gelen Boxer ayaklanmasını bastırmak bahanesiyle Çin ile yaptığı anlaşma gereği Mançurya'ya asker çıkarmasından rahatsız olmuş ve Japonya'yı denge unsuru olarak görmüştür (Riasanovsky, Steinberg, 2011: 414). İngiltere ve Japonya'nın çıkarlarının örtüştüğü konjonktürde taraflar 1900 yılında bir ittifak

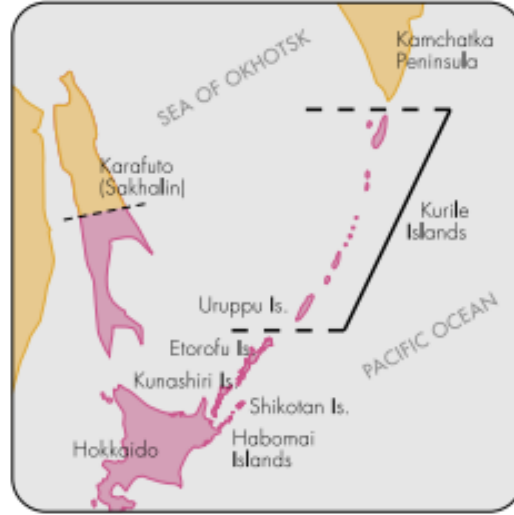
imzalamıştır. Buna göre İngiltere, Japonya ile Rusya arasında çıkacak bir savaşta herhangi bir devletin Rusya'ya yardım etmesi durumunda Japonya'ya yardım etmeyi taahhüt etmiştir. Bu ise etki alanı konusunda Rusya ile anlaşamayan Japonya'yı Rusya'ya saldırma konusunda cesaretlendirdi ve Japon kuvvetleri Rus kontrolündeki Port Arthur'a ani bir saldırı düzenlemiştir (Armaoğlu, 2012: 127). Savaş, Rusların bir dizi yenilgi alması ve nihayetinde Japonya'nın 1905 yılında kesin galibiyeti ile sonuçlanmıştır (Aladağ, 2016: 579-606).

652

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

ABD'nin arabuluculuğunda başlatılan barış görüşmeleri, 1905 Portsmouth Antlaşması'nın imzalanması ile sonuçlanmıştır. Buna göre Japonya, savaşın galip tarafı olarak Sahalin Adasının yarısını denetimine geçirmiş ve Rusya'nın elinde bulunan çeşitli imtiyazların da yeni sahibi olmuştur. Buna göre Rusya, Japonya'nın Kore üzerindeki egemenlik haklarını tanımış; Çin'de elde ettiği imtiyazları Japonya'ya devretmiştir. Diğer bir sonuç ise Rusya'nın Manchurya üzerindeki bütün haklarının feshedilmesidir (Ekrem, 2011).

Harita 3: 1905 Portsmouth Antlaşması'na Göre Rusya-Japonya Sınırı

Kaynak: Ministry of Foreign Affairs of Japan, "Japan's Northern Territories: For a relationship of genuine trust", <https://warp.da.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/1228104/www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/pamphlet.pdf> (15.05.2020)

Rusya-Japonya İlişkilerinde Kuril Adaları Sorunu'nun Analizi

Savaş, modern çağda Asyalı bir devletin Avrupalı bir devlete karşı galip geldiği ve modern endüstrinin kullanıldığı ilk savaştır (Kotkin, 2016). Bu galibiyet ile Japonya sömürgeci bir güç olarak uluslararası ilişkilere dâhil olmuş, peşinden 1910'da Kore'yi ele geçirerek Asya kıtasına daha güçlü yerleşmiştir. Japonya, bu savaşın ardından saldırgan tutumuyla uzak Asya'da kalıcı etkiler doğuran eylemlere girişecektir. 1932 yılında Mançurya'yı ilhak edecek ve ardından 1937'de Çin üzerinde sömürgeci faaliyetlerini yoğunlaştıracaktı (Armaoğlu, 2012: 126).

Asya güç dengesini değiştiren 1904-5 savaşı, Avrupa güç dengesini de etkileyen sonuçlar üretmiştir. 1904 yılında İngiltere ile Fransa anlaşmış; 1907 yılında Rusya, İngiltere'nin Rusya ile anlaşmasının önkoşulu gereği Japonya anlaşma yapmış ve aynı yıl Rusya ile İngiltere bir ittifak anlaşması imzalamıştır. Rusya gerek Japonya ile gerek İngiltere ile imzaladığı anlaşmalar sonucunda uzak doğu sömürge alanlarını Japonya ile güney Asya sömürge alanlarını ise İngiltere ile paylaşmıştır (Armaoğlu, 2013: 443). Bununla birlikte Fransa da Japonya anlaşmaya varınca taraflar ve bloklar belirginleşmiş; böylece Rusya, İngiltere, Fransa ve Japonya bir tarafta; Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya ise diğer tarafta olmak üzere karşılıklı bir cephe oluşmuştur. Bu denge, Birinci Dünya Savaşı'nın taraflarını da oluşturmuş ve dünya siyaseti açısından kalıcı sonuçlar üretmiştir.

Bu bloklar rekabet, Avrupa güç dengesinin yanında dünya politikasını da etkileyecek ve Birinci Dünya Savaşı'nın taraflarını büyük ölçüde meydana getirecektir. Dünya siyasetinin ve özellikle Avrupa güç dengesinin ve sömürgecilik faaliyetlerinin etkisinde gelişen Rusya-Japonya ilişkileri, Rus Çarlığı'nın ardından Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla 26 Şubat 1926 yılında yeniden tesis edilmiştir. Hitler Almanya'sının gölgesinin düştüğü Avrupa'da siyaset kızıysınca SSCB ile Japonya 1941'de Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalamıştır. İkinci Dünya Savaşı ve sonrası siyasetinin ruhuna uygun olarak ise SSCB, 9 Ağustos 1945 tarihinde Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Böylece İkinci Dünya Savaşı sonrası Rus-Japon ilişkileri, uzun soluklu bir anlaşmazlık evresine girmiştir.

Asya'da güç dengesinin değiştiren 1904-5 savaşı, Rusya ve Japonya'nın doğu Asya'da etkinliklerini arttırma mücadelesinin ve İngiltere eksenli küresel sömürgecilik mücadelesinin karşılıklı

653

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

etkileşiminin doğurduğu sonuçların etkisiyle başlamış ve ardından sistemi değiştiren somut sonuçlar üretmiştir. Savaşın etkileri, hem Rusya'nın iç siyasetinde, hem Japonya'nın dış siyasetinde hem de sistemik düzeyde görülmüş ve inşacı teorinin savladığı sosyal etkileşim, somut sonuçlarıyla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Japonya, Rusya'nın kimliğini ve bölgedeki varlığını biçimlendiren bir aktör olarak, ilişkilerinin ilk döneminde itibaren iki devlet arasındaki sosyal inşanın unsuru olmuştur. Bu noktada gerek Rusya Japonya için gerek Japonya Rusya için kimliği oluşturan 'öteki' olarak işlev yerine getirmiştir.

654

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

1.2. İkinci Dünya Savaşı ve İkili İlişkilerin Seyri

Birinci Dünya Savaşı, Avrupa güç dengesi içinde kuvvet merkezlerini oluşturan aktörlerden Rus Çarlığı, Alman İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının varlığını sona erdirmesiyle yeni bir denge ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Ne var ki sistemin hâkim güçleri olan İngiltere ve Fransa bu dengeyi kurmakta başarılı olamayınca Birinci Dünya Savaşı sonrasında ancak geçici bir barış dönemini ortaya çıkmıştır (Armaoğlu, 2012: 196).

Almanya aleyhine ağır şartlar içeren Versailles Anlaşması, onu bu koşullardan kurtulmaya ve sömürge rekabetine katılmaktan alıkoymamıştır. Japonya sömürgecilik tutumunu sürdürmüş Asya kıtasında ciddi bir militarizm ortaya çıkarmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ise komünist rejimiyle Avrupa sosyo-ekonomik ve kültürel gelişim çizgisinden ayrılmış ve Avrupa'da yükselen Hitler tehlikesine karşı yine kendisiyle ittifak yaparak Avrupa güç dengesizliğinin kendi aleyhine işlemesinin önüne geçmeye çalışmıştır. İtalya'da yükselen faşizm de istikrarı sarsan bir başka etmen olmuştur.

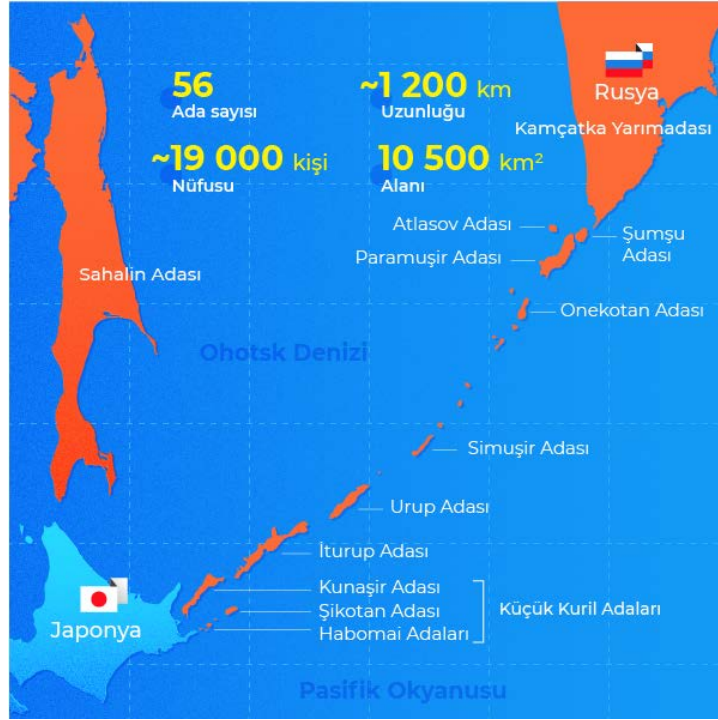
Velhasıl, Avrupa'da barış için ihtiyaç duyulan kuvvetler dengesi oluşmamış ve silahsızlanma çabaları da başarılı olamayınca barış, hassas bir dengede üzerine kurulmuştur. Bu denge, 1929 Buhranı ve Japonya'nın 1931 yılında Mançusya'ya saldırması ile başlayan ve İkinci Dünya Savaşı'na varacak sürecin başlangıcını oluşturmuştur (Armaoğlu, 2012: 287). Japonya'nın 1937 yılında Çin'e saldırmasıyla zirveye ulaşan ihtirasları, SSCB'nin İngiltere ile yakınlaşmasını

Rusya-Japonya İlişkilerinde Kuril Adaları Sorunu'nun Analizi

beraberinde getirmiş ve böylece SSCB ve Japonya, İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte yeniden karşı kamplarda yer almışlardır.

İngiltere'nin yatırma politikası Almanya ve İtalya'nın yayılcı ve saldırgan dış politikası üzerinde etkili olmamış ve 1939 yılına gelindiğinde savaş başlamıştır. Dört yıl süren ve uluslararası ilişkiler sistemini yapısal olarak etkilemiş olan İkinci Dünya Savaşı, Rusya-Japonya ilişkilerinde üzerinde önemli sonuçlar doğurmuştur. SSCB ve özellikle ABD kuvvetlerinin savaşa dâhil olmasıyla İkinci Dünya Savaşı, bu defa Japonya'nın içinde bulunduğu kampın mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır. Bu koşullarda SSCB, ileride detaylı olarak değinileceği üzere 1945 savaşında Japonya'ya kaptırdığı toprakları geri almış ve bölgedeki etkinliğini Japonya aleyhine genişletmiştir.

Harita 4: II. Dünya Savaşı Sonrası Rusya-Japonya Sınırı

Kaynak: Kuril Adaları Sorunu, <https://www.diplomatikstrateji.com/kuril-adalari-sorunu/> (18.08.2020)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Rusya-Japonya ilişkilerini, ABD faktöründen bağımsız düşünmek olanaksız olmuştur. Zira Japonya, 1951 San Francisco Barış Antlaşması'nın ardından ABD ile Karşılıklı Güvenlik Antlaşması imzalamıştır. SSCB, Japonya ile imzalanan Barış Antlaşmasına, SSCB çıkarlarını açıkça korumadığı ve Japonya'yı silahlandırmanın önünü açtığı düşüncesiyle katılmamıştır. SSCB'nin tavrını belirleyici olan unsur ise şüphesiz ki antlaşmanın, bölgede ABD etkinliğini somutlaştırmasıydı (ОСНОВНЫЕ ДОКУМЕНТЫ..., 2018). Her on yılda bir yenilenmesi öngörülen ABD-Japonya Karşılıklı Güvenlik Antlaşmasına göre ABD, Japonya'da üs elde edecek ve Japonya'nın askeri güvenliğini sağlayacaktı (Ministry of Foreign Affairs of Japan).

1951 Antlaşmasıyla amaçlanan, Japonya'nın silahsızlandırılması olsa da ABD, Asya-Pasifik bölgesinde oldukça kritik bir askeri üs elde etmekteydi. Japonya'nın Çin ile Senkaku/Diaoyu Adaları (Akçadağ Alagöz, 2012) ve SSCB ile Kuril Adaları konusunda yaşadığı ihtilaflar düşünüldüğünde, ABD askeri güvencesinin Japonya için ciddi bir gereklilik olduğu ortadaydı. ABD askeri güvencesinde olan Japonya, askeri harcamalarını ülkenin kalkınmasına yönlendirmeyi tercih etmiş ve SSCB ile ilişkilerinde makul olmayı öncelemiştir (Xu, 2014). ABD, SSCB ve Çin'e karşı kritik askeri konum elde ederken; SSCB, Japonya'nın BM üyeliğini geciktirmiş ve Japonya'yı uluslararası toplumdan izole etme eğilimi sergilemiştir (Gündoğdu, 2014). Bu koşullar altında SSCB, Japonya ile yaşanan Kuriller ihtilafında geri adım atmaya niyeti olmadığını ve pozisyonunu, ABD'nin bölgedeki varlığını göz önünde bulundurarak yapılandırıldığını ortaya koymuştur.

Soğuk Savaş'ın kendisini artık güçlü biçimde hissettirdiği 1950'li yıllar, ABD ile SSCB'nin hızla cepheleştiği bir uluslararası ilişkiler dönemini yansıtmaktaydı. SSCB-ABD gerginliği, SSCB-Japonya ilişkilerinde de karşılık bulmaktaydı. 1947'de kabul edilen Japon Anayasası'nın 9. maddesi askeri kuvvet bulundurmaya yasaklıyor olsa da Japon yönetimi, 1954'te Milli Savunma Kuvvetleri'ni oluşturmuştur (Xu, 2014). SSCB ise Japonya ile imzalanan Barış Antlaşmasına katılmamasına paralel olarak, toprak ihtilafı konusunda tavizsiz davranmaktaydı.

Barış Antlaşması imzalamamış olan taraflar arasında savaş durumu hukuken devam etse de taraflar, savaşın fiilen son bulduğunu ve

diplomatik ilişkilerin kurulduğunu, 1956 yılında Ortak Deklarasyon ile duyurmuştur (Yaponii, 2016). Tarafların pozisyonu, İkinci Dünya Savaşı sonrasını yorumlama konusunda farklılık göstermekteydi. Japonya, San Francisco Barış Antlaşmasının Kuril Adaları demekle Kuzey Topraklarını kastetmediğini, SSCB'nin işgali altındaki adaların (Iturup, Kunashir, Shikotan ve Habomai) Hakkaido Adasının doğal uzantısı olduğunu savunmaktaydı (Northern Territories Issue, 2011). Dolayısıyla bu topraklar Japonya egemenliğine bırakılmalıydı.

İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru SSCB, geçerli olan Tarafsızlık Antlaşmasını ihlal ederek Japonya'ya savaş açmış ve işgallerini, Japonya'nın Potsdam Deklarasyonu'nu, yani teslim olmayı, 2 Eylül'de kabul etmesine rağmen 5 Eylül 1945'e kadar sürdürmüştür (Potsdam Declaration..., 1945). Japonya'nın iddialarına göre SSCB, yasal dayanağı olmadan Kuzey Topraklarını kendi sınırları içine katmıştır (Northern Territories Issue, 2011). Buna karşın SSCB ise San Francisco Barış Antlaşması ile Japonya'nın bu topraklardan feragat ettiğini ve savaş hukuku gereği SSCB'nin işgal ettiği toprakları savaş tazminatı olarak ele geçirme hakkı olduğunu ileri sürmektedir (Ongur, 2015).

SSCB, Atlantik'e çıkışı olan Shikotan ve Habomai adalarını Japon tarafına vermeyi kabul ederken Japonya, söz konusu dört adanın bir bütün olarak iadesini istemiş, bunun üzerine Barış Antlaşması imzalanamamıştır. Diplomatik ilişkilerini tesis eden taraflar, meselenin ileri bir tarihte yeniden ele alınmasını kabul etmiş ve aralarındaki ihtilafa rağmen ilişkilerini geliştirme amacı taşıdıklarını ortaya koymuşlardır (Ongur, 2015).

1957 yılında Japonya, Ulusal Savunma Temel Politikasını benimsemiş ve savunma odaklı bir politika izleyeceğini, ülkeyi ancak dış saldırılardan korumakla yükümlü bir silahlı güç geliştireceğini, hiçbir zaman ulusal bir askeri güç olmayacağını ve nükleer silah geliştirmeye çalışmayacağını beyan etmiştir (Akçadağ Alagöz, 2014). Ancak 1960'ta Japonya, ABD ile 1951'de imzalamış olduğu Karşılıklı Güvenlik Antlaşmasını revize etmiştir. Japonya'nın bu manevrası üzerine SSCB, daha önce Japonya'ya devretmeyi kabul ettiği Habomai ve Shikotan adalarını, ancak Japonya'daki tüm yabancı güçler ülkeyi terk edince ve Barış Antlaşması imzalanınca devredeceğini duyurmuştur (Tuncoku, 2013: 172). Böylece SSCB ile Japonya arasındaki ilişkilerin, ABD'nin bölgedeki varlığına ve Japonya üzerindeki egemenliğine endeksli olduğu yeniden ortaya konmuştur.

1.3. Soğuk Savaş Sonrası İkili İlişkiler

Rusya ile Japonya arasındaki ilişkiler, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yeni bir safhaya geçmiştir. Kuril Adaları meselesini çözüme ulaştıracak bir Barış Antlaşması imzalanamamış olsa da Japonya, 27 Ocak 1992'de Rusya Federasyonu'nu, SSCB'nin ardıl devleti olarak tanımıştır (Rozman, 2016: 28). Ülkelerin birbirlerini karşılıklı olarak de jure tanımalarına ve diplomatik ilişki kurmalarına rağmen sözü edilen Barış Antlaşması bir türlü imzalanamamıştır.

658

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

Rusya ve Japonya, Kuril Adaları meselesi ile ilgili olarak çeşitli dönemlerde bir araya gelmişlerdir. Örneğin, 1997 yılında Japon Başbakan Hashimoto ile Rusya Başkanı Yeltsin'in katıldığı görüşmelerde Japonya, 1956'dan beri ilk ve son defa bir öneri getirmiş oldu. Öneri, Etorofu ve Uruppu arasındaki sınırla ilgili idi (Tuncoku, 2013: 195). Bu, 1855 yılında yapılan sınır antlaşmasına atıf yapmaktaydı ancak taraflar arası görüşmeler, barış antlaşması ile bir türlü sonuçlanmamıştır.

Her iki taraf da, meselenin hakkaniyet sınırları çerçevesinde çözümünden yana olmakla birlikte, pozisyonlarını koruma konusunda tavizsiz davranmışlardır. Taraflar arasında gerçekleşen görüşmeler, prensipte çeşitli ortak noktaları saptamaktan fazlasını ifade etmemiştir. 2003 yılında imzalanan Ortak Deklarasyon, taraflar arasında ulaşılmış bir 'eylem planı' olarak kabul edilmiş ve bir yol haritası sunmuştur (Российско-Японские Отношения, 2016).

İki ülke henüz bir antlaşmaya varamamış olmalarına rağmen, aralarındaki diyalogu en üst düzeyde sürdürmektedirler. 2013 yılında Japonya Başbakanı Sindzo Abe, Rusya'yı ziyaret etmiş ve bu ziyarette politik, ticari, kültürel, insani ve diğer pek çok konuda ikili mutabakatlar sağlanmıştır. Yol haritası olarak adlandırılan bu antlaşmaların ardından tarafların dışişleri ve savunma bakanlıkları arasında 2+2 formatında bir istişare mekanizması oluşturulması kararı alınmıştır (Межгосударственные отношения..., 2015). Taraflar G-8, G-20 ve Asya-Atlantik Ekonomi Forumu gibi uluslararası platformlarda da üst düzey görüşmeler gerçekleştirmekte ve siyasi diyaloglarını korumaktadırlar. 2014 Soçi Kış Olimpiyatlarının açılış törenine Şindzo Abe bizzat katılmıştır. Asyatik kültür anlayışı içinde değerlendirildiğinde bu ziyaretin, güçlü bir iyi niyet göstergesi

olduğu ifade edilmiştir. Taraflar, bir yandan nihai barış antlaşmasının sağlanması yönünde çaba harcarken, öbür yanda da ikili ilişkilerin dinamiği olan ekonomiyi öncelemektedirler.

Gerek Japonya gerekse Rusya, yönetici elitleri itibarıyla, milliyetçi çizgiler taşıyarak da pragmatik kadrolar tarafından yönetilmektedirler. Bu da, sorunlu alanların geri planda tutulmasını fakat ekonomi ve enerji gibi alanların öne çıkmasını sağlamaktadır. Bu yolla taraflar ekonomik alanda işbirliği geliştirmişlerdir. Ticari ilişkileri oldukça hacimsiz olsa (Economic Relations..., 2019) da taraflar yeni işbirlikleri ve yatırımlar için ortak çalışma sürdürmektedirler (Rusya ve Japonya'nın Ortak..., 2015).

2. RUSYA-JAPONYA İLİŞKİLERİNDE ABD FAKTÖRÜ

Rusya-Japonya ilişkilerini sadece içsel unsurlarla ele almak ve sistemik etkileri göz ardı etmek, açıklamaları ve çıkarımları zayıf kılacaktır. Askeri gücü sembolize eden Rusya ile ekonomik gücü temsil eden Japonya arasındaki ilişkilerinde ABD, önemli ölçüde belirleyici bir aktördür.

Tarihte ve günümüzde Japonya'nın dışa kapanma dönemine son veren ABD (Tuncoku, 2013: 13-14), bugün de bu iki ülkenin uluslararası konumunu belirleyen temel aktör rolündedir. Bunun en son örneği, Japonya'nın, Ukrayna krizi nedeniyle Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlara katılmasıdır. Japonya'yı bu yönde motive eden iki temel unsur olduğunu belirtebiliriz. Bunlardan ilki şüphesiz, ABD ile aynı pozisyonu koruma refleksinde davranmasıdır. Şinzo Abe yönetiminin, Rusya ile olan ilişkilerine zarar vermek istemese de, ABD'ye rağmen bir karar alması beklenemezdi. Nitekim Japon tarafı, ABD'nin 2014-Kırım meselesi sonrasında Rusya'ya uyguladığı yaptırımlara katılmanın Japonya için sembolik olduğunu belirtmekten kaçınmamıştır (Россия-Япония..., 2014). Zira Japonya, Rusya'nın Kırım politikasına karşı kayıtsız kalamazdı. Kuril Adaları meselesinde Rusya'nın ilhakını gayrimeşru bulan Japonya, Rusya'nın Kırım konusundaki ilhakını da benzer bir motivasyonla eleştirmeliydi. Bu arada Japonya'nın, sadece Rusya ile değil, başka komşuları ile de bazı toprak ihtilafları içinde olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Kendi dış politikasında tutarlı olmak açısından Tokyo yönetimi, Rusya'nın

Ukrayna konusundaki tutumunu reddetmek durumunda kalmıştır. (Akçadağ, İsmayılov, 2016)

Dolayısıyla Rusya ve Japonya arasındaki ilişkileri etkileyen Kuril Adaları meselesini de özel olarak ele almak gerekmektedir. Bu iki etken birbiri ile de doğrudan ilişkilidir. Kuril Adaları sorununun ABD-SSCB mücadelesinden miras kaldığı unutulmamalıdır. Öte yandan bu mesele, Rusya ile ABD arasında Asya ekseninde devam eden rekabetin de konusudur. ABD, Japonya ile geliştirdiği ilişkiler sistemi vasıtasıyla Asya-Pasifik bölgesinde Rusya ile rekabet edebilmekte ve gerek ekonomik gerek askeri olarak Rusya'yı sınırlayabilmektedir. Japonya ise güvenliğini büyük ölçüde sağlayan ABD karşısında bağımsız bir Rusya politikası geliştirememektedir.

660

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

3. 'UZAK' İKİ KOMŞUNUN (SORUNLU) İLİŞKİLERİ: KURİL ADALARI ANLAŞMAZLIĞI

BM Şartının güç kullanımını düzenleyen maddesine ve savaşı yasaklayan uluslararası hukuk anlayışına rağmen Rusya ve Japonya, 21. yüzyıl uluslararası ilişkiler sisteminde hukuken savaş halinde olan iki devlet olmaya devam etmektedir. Asya-Pasifik'in jeo-stratejik değeri yüksek olan bir bölgesini paylaşan iki komşu devlet, aralarındaki toprak ihtilafını çözemedikleri için İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bir Barış Antlaşması imzalayamamış, dolayısıyla da aralarındaki savaşa hukuken bir son verememişlerdir. Ancak taraflar, Güney Kurillerin veya Japon söylemine uygun olacak biçimde Kuzey Topraklarının aidiyeti meselesinde anlaşamasa da aralarındaki diyalogun ve ilişkilerin sürdürülmesine ayrıca önem vermektedirler.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde Japonya, 15 Temmuz 1945'te, müttefik kuvvetlere koşulsuz teslim olduğunu bildirmesine rağmen SSCB, 8 Ağustos'ta Japonya'ya ilan ettiği savaşa ve işgallerine devam etmiş ve fiili harekâtına ancak 2 Eylül tarihinde son vermiştir (Japan Surrenders, 2018). Savaşın gidişatına ve galipler arasındaki görüşmelere bakılırsa SSCB, ABD'nin bölgedeki askeri varlığını dengelemek istemiştir. Bunun üzerine SSCB, Japon egemenliğinde olan Sahalin'in güneyini ve Kuriller'in tamamını kendi topraklarına katmıştır.

Japonya'nın teslimi üzerine Atlantik'te güç dengeleri yeniden kurulmuş, Avrupa haritası ekseninde başlayan ABD-SSCB rekabeti, Japonya'nın teslimi üzerine, Atlantik kıyılarına da yayılmıştı. Atlantik'te güç dengeleri yeniden kurulurken Japonya, bu dengenin bir unsuru olarak tasarlanmıştır. 1951 San Francisco Barış Antlaşması, bunun hukuki çerçevesini çizmekteydi. ABD'nin hazırladığı antlaşma metni, her ne kadar Japonya'nın toprak ve egemenlik feragatini içerse ve ABD'nin kazanımlarını kayıt altına alsın da SSCB'nin kazanımlarını açıkça düzenlemekten uzaktı. Üstelik SSCB temsilcilerine göre Japonya'yı yeniden silahlandırmayı da amaçlamaktaydı (Из заявления первого..., 1951).

Savaşın gidişatı ve nihai olarak Japonya'ya karşı takınılan tutum, ABD ile SSCB arasında giderek gün yüzüne çıkan bir rekabete işaret etmiştir. Zira ABD ve SSCB, savaşta aynı tarafta yer alsalar da toprak kazanımları ve saha hâkimiyeti konularında açık bir çekişmenin içindeydiler. Nitekim bu etki, Soğuk Savaş dönemi boyunca Japonya-SSCB ilişkilerine de yansımıştır.

Yukarıda anlatılanlarla birlikte düşünüldüğünde Kuril Adaları anlaşmazlığı, sadece iki tarafı değil, diğer küresel aktörleri de ilgilendiren stratejik bir boyut içermektedir. Bölgenin, ticaret yolları ve balıkçılık açısından öneminin yanında deniz hukukundan kaynaklı karasuları ve münhasır ekonomik bölgeyi belirlemesi hasebiyle, Adaların stratejik boyutunu arttırmaktadır. Rusya açısından düşünüldüğünde, iç deniz konumunda olan Ohotsk Denizi'nin Atlantik'e açılan deniz sahasını ifade eden Kuril Adalar zinciri, Rusya'nın doğu topraklarının denizlere açılan yegâne yoludur. Kamçatka'nın kuzey doğusu, iklim şartları nedeniyle deniz trafiğine elverişli değildir. Bunun dışındaki tek seçenek, Tatar Boğazı'nı aşırıp Japon Denizini kullanmak yolu ile 'sıcak denizlere' inmektir. Bu seçeneğin en stratejik yol olduğu tabii ki söylenemez.

Bölgenin Rusya için bu denli kritik bir değeri ifade etmesi, ABD'nin de ilgisini çekmekte ve sonuçta doğal bir stratejik rekabet alanı ortaya çıkmaktadır. Yani mesele, ABD-Rusya rekabetinin ve dolayısı ile de uluslararası ilişkilerin bütününe ilgilendiren bir boyut kazanmaktadır. Bu bağlam, Kuril Adaları meselesinin çözümünü güçleştiren bir faktör olarak değer kazanmaktadır.

Harita 5: Ohotsk Denizi

662

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

Kaynak: “Ohotsk Denizi Nerededir?” <http://www.nkfu.com/ohotsk-denizi-nerededir/> (25.10.2018)

Meselenin girift yapısına ve çok boyutluluğuna rağmen, taraflar iki ülke arasındaki politik diyaloga ihmal etmemişlerdir. Japonya'nın Rusya ile arasındaki bu sınır meselesini öncelememesinin önünde başlıca üç neden vardır: Asya-Pasifik bölgesinde istikrarın devamı, Rus pazarındaki Japon yatırımlarının varlığı ve Rusya'nın güçlenen küresel konumunun etkileri (Российско-Японские Отношения, 2016). Rusya açısından ise meselenin acil çözümünü gerektiren bir konjunktür bulunmamaktadır. Taraflar arasında ekonomik ve diplomatik ilişkiler sürmektedir. Karşılıklı ilişkiler, ortak sınır güvenliği ve çeşitli hukuksal meseleleri de içermektedir. Bölgeler arası diyaloglar ile iki ülkenin yerel yönetimleri de çeşitli forumlar yoluyla ortak çalışmalar yapmaktadırlar. Japon vatandaşlarının 1986'da yasaklanan Güney Kuriller bölgesini ziyaretleri artık organize edilmeye başlamıştır. Bu bağlamda Güney Kurillerden Japonya'ya ve Japonya'dan Güney Kurillere girişler konusunda karşılıklı vizesiz geçişler düzenlenmiştir. Bu, tarafların iyi niyetine dair bir gösterge olarak değerlendirilmelidir.

Rusya ve Japonya, adaların kullanımının meşru zeminde gerçekleşmesi noktasında oldukça hassas davranmaktadırlar. Taraflar

gerek eğitim kitapları, gerekse de karşılıklı sivil ziyaretler yoluyla çeşitli manevralar sergileyerek meseleye meşruiyet zemini yaratmaya çalışmaktadır. Bu nedenle ilişkiler oldukça hassas bir zeminde yürütülmekte ve mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde taraflardan birinin elde edeceği kazanıma muhatabı tarafınca anında karşılık verilmektedir. Taraflar, tezlerini güçlendirecek her hamleyi yapmakta ve sorunun çözümü konusunda ellerini güçlendirecek en ufak bir manevrayı bile önemsemektedirler.

Rusya ile Japonya arasındaki ilişkilerin çatışmacı mahiyeti, karşılıklı olarak kimlik inşasında belirli bir rolü de yerine getirmektedir. Rus kimliğinin yayılmacı karakteri ve bekanın toprak kazanımı ile ilişkilendirilmesi, Kuril Adaları meselesinde Moskova hükümetinin diplomatik manevra alanını daraltmakta ve Rus kimliğini militarize etmektedir. Rus ve Japon milli eğitim bakanlıkları karşılıklı olarak, ihtilafı toprakların aidiyeti üzerine ulusal iddialarını ders kitaplarında işlemektedir. Taraflar, adı geçen toprakların tarihsel olarak kendilerine ait olduklarını iddia etmektedirler (Japan Approves..., 2019). Dolayısıyla Kuril Adaları meselesi, Rus kimliğinin inşa sürecinde belirli bir etki üretmektedir. Rus milli eğitim bakanlığının ders müfredatlarının Kuril Adaları meselesini dikkate alarak hazırlıyor oluşunu da bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir (Miranov, Medvedeva, 2019).

3.1. Tarafların Tezleri

Küresel etki doğuran ve bölgenin güç dengeleri içinde değerlendirildiğinde etki kapasitesi oldukça yüksek olan Kuril Adaları meselesi, taraflar arasında yapılan pek çok görüşmeye ve girişime rağmen çözümsüzlüğünü korumaktadır. İhtilafı topraklarda fiilen Rus hâkimiyeti söz konusu olsa da mesele, ürettiği uluslararası etki nedeniyle de halen nihai çözüme ulaşamamıştır. Taraflar, tezleri konusunda zaman zaman esnek davranışlar da bu, iki ülke arasında nihai bir barış antlaşmasının imzalanması için yeterli olmamaktadır.

3.1.1. Japonya'nın Tezleri

Japonya, SSCB'nin 1875 Antlaşmasına aykırı olarak Sahalin'in güneyini ve Kuriller'i işgal ettiğini ve halen işgal altında tuttuğunu iddia etmektedir (Northern Territories Issue, 2011). San Francisco

Antlaşmasını imzalayan Japon lider, Çarlık Rusya ile Japonya arasında 1875 yılında imzalanan sınır anlaşmasına atıfta bulunuyor ve Kuriller konusunda bu anlaşmayı temel aldığını vurguluyordu (Japon Başbakanının Konuşması, 1951).

Japonya ile Müttefik Kuvvetler arasında imzalanan bu antlaşma, ABD ile SSCB arasındaki rekabetin gözle görülür biçimde geliştiği bir dönemde gerçekleşmiştir. SSCB, kazanımlarının görmezden gelindiği iddiasıyla antlaşmaya taraf olmamıştır. Aslında anlaşmanın 2. Kısım 2. maddesinin c bendi, Japonya'nın 1905 Portsmouth Antlaşması ile elde ettiği Kuriller ve Güney Sahalin topraklarındaki haklarından feragat ettiğini bildirmekle beraber SSCB'nin egemenliğini deklare etmemekteydi (Treaty of Peace with Japan, 1951).

664

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

Burada önemli bir nokta, SSCB'nin taraf olmadığı anlaşmaya konu olan ve Japonya'nın feragat ettiği toprakların, fiilen SSCB'nin denetiminde bulunuyor olmasıydı. SSCB, fiiliyatı hukuki bir metinle tescilleyebilecekken buna imkân bulamamıştır. Bu durum, Japonya'nın söylemine de dayanak olmaktadır. Japonya'nın resmi görüşüne göre 'Kuzey Toprakları', Hokkaido körfezinde yer alan dört adadan (Habomai, Shikotan, Etorofu ve Kunashiri) oluşmaktadır. Dolayısıyla Kuzey Toprakları, Kuril Adaları'na dâhil değildir ve Kuril Adaları ile birlikte değerlendirilmeyeceği için Japonya'ya ait olmalıdır.

Harita 6: Rusya ve Japonya Arasında 1855 ve 1945 Yıllarında Oluşan Sınırlar

665

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

Kaynak: Sabir Askeroğlu, "Rusya Japonya Yakınlaşması ve Değişebilecek Dengeler" <https://www.stratejikortak.com/2016/05/rusya-japonya-iliskileri.html> (17.04.2019)

Japonlar bu toprakları Ruslardan önce ele geçirmiş ve burada varlık göstermişlerdir. 19. yüzyılın başlarında Japonlar, söz konusu dört adayı denetimleri altına almışlardır. Rusya ve Japonya arasında 1855 yılında imzalanan Ticaret, Seyrüsefer ve Sınır Antlaşmasına göre Etorofu (ve güneyi Japonya toprağı) ve Uruppu (ve kuzeyi Rusya toprağı) doğal sınır olmuştur. Bu dört ada (Kunaşir, Şikotan, İtrup ve Habomai) hiçbir zaman yabancı denetimine girmemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru SSCB, geçerli olan Tarafsızlık Antlaşmasını ihlal ederek Japonya'ya savaş açmış ve Japonya Potsdam Deklarasyonu'nu kabul ettikten sonra bile 2 Eylül 1945'e kadar işgallerine devam etmiştir. SSCB, hiçbir yasal dayanağı olmadan bu dört adayı kendi topraklarına katmış ve 1949'da adalarda yaşayan yaklaşık 17.000 kişiyi de oradan sınır dışı etmiştir (Northern Territories Issue, 2011).

Nihai olarak Japonya, 1855 yılında taraflar arasında yapılan ticaret ve sınırlar sözleşmesine dayanarak adaların kendisine ait olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nı resmen sonlandıran 1951 San-Francisco Antlaşması'nı SSCB'nin imzalamadığından yola çıkarak

bu devletin Kuril Adaları'yla ilgili sınır düzenlemesine de dâhil olmadığı tezini ileri sürmektedir.

Japonya, bu adaların ulusal topraklara katılması şartı ile Moskova ve Tokyo arasında bir barış antlaşmasının da imzalanabileceğini ifade etmektedir. Sorunu çözmek ve bir barış antlaşması imzalamak, taraflar arasında akdedilen şu antlaşmalar çerçevesinde olası gözükmemektedir: ihtilafli dört ada konusunda müzakerelerin yapılabileceğini bildiren 1993-Tokyo Bildirisi, ihtilafli adalar konusunda bir çalışma grubunun oluşturulmasını öngören 1998-Moskova Ortak Bildirisi (Akçadağ, İsmayilov, 2016: 95-115), sorunların çözümü için yasal zeminin 1956 Japonya-SSCB Ortak Deklarasyonu olduğunu bildiren 2001-İrkutsk Beyanı (Irkutsk Statement by the Prime..., 2019) ve diyaloga dayalı müzakereleri öngören 2003-Japonya-Rusya Eylem Planı (Japan-Russia Action Plan, 2019). Japonya, dört adanın kendisine iadesi durumunda, iade süreci konusunda esnek olmaya hazır olduğunu da bildirmekteydi (Northern Territories Issue, 2011).

ABD'nin Japonya'nın pozisyonunu desteklediğini sürekli ve özenli şekilde vurgulayan Japonya'ya karşın ABD, askeri boyutu da olan bu meselede temkinli yaklaşmayı tercih etmektedir. Washington yönetimi, ABD'nin güvenlik taahhüdünün, Japonya'nın fiilen siyasi egemenliği altındaki yerleri kapsadığını vurgulamaktadır (Lobanova, Simonenko, 2016: 4). Böylece ABD, Japonya'nın tezlerinden dolayı Rusya ile doğrudan karşı karşıya gelmekten de kaçınmış olmaktadır.

Kuzey Kuriller'in aidiyeti meselesinin Japonya için ifade ettiği politik ve stratejik anlam, Japonya'nın tavrını belirlemektedir. Japonya'nın diğer ihtilafli toprakları gerek deniz gerekse de kara hâkimiyeti ve münhasır ekonomik bölgelerin denetimi konusunda önemli sonuçlar doğurmaktadır. Üstelik Rusya ile ihtilafli olan adalar, önemli bir yaşam sahasını da ifade etmektedir. Ayrıca Japonya, kendisinin katılmadığı görüşmelerde topraklarla ilgili karar alınmasını tanımak istememektedir. ABD'nin yanında AB'nin de Japonya'nın tezlerini desteklediğini 2005 yılında beyan etmesi ile Japonya, sorunun çözümü konusunda Rusya'ya karşı daha tavizsiz davranması noktasında ABD ile Müttefikleri tarafından zorlanmaktadır (Çekov, 2015). Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Dulles'in Japonya'ya gönderdiği notada Tokyo'nun Kuzey Toprakları'ndan vazgeçmesi halinde ABD'nin kontrolündeki Okinawa adasını geri alamayacağını ve ABD

Rusya-Japonya İlişkilerinde Kuril Adaları Sorunu'nun Analizi

tarafından Japonya'ya yapılan yardım programlarının durdurulacağını bildirmesini bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir (Akçadağ, İsmayilov, 2016: 95-115).

Japonya, kendisine ait olduğunu iddia ettiği bu topraklara kavuşursa, önemli bir doğal kaynak rezervine sahip olacak ve Ohotsk Denizi'nde sağlayacağı mutlak kontrol imkânı ile Rusya karşısında önemli bir stratejik kazanım elde edecektir. Zira Rusya'nın bölgedeki donanma gücü, "sıcak denizlere", Ohotsk Denizi'nin iki çıkışından biri olan Ekaterin Boğazından geçmektedir ve buranın denetimi, bu yüzden son derece kritiktir. Ne var ki kışın bu geçişler de buzlarla kapanmakta ve Rus donanması, Japonya ile Hansyu ve Hakaido Adaları arasında yer alan Sangar Boğazı'nı kullanmaktadır (Smolenskiy, 2016).

Harita 7: Sangar/Tsugaru Boğazı

Kaynak: Aziz Yardımlı, "Japonya'nın Batılılaşması: Etik Olmaksızın Ekonomi" http://azizyardimli.com/japonya_ve_etik/2_japonya_etik_teknoloji.html (17.04.2019)

Bu bağlamda Kuzey Toprakları'nın Japonya'ya iadesi, Tokyo yönetimi için oldukça jeo-stratejik bir meseledir. Öte yandan sosyo-ekonomik ve politik olarak da önemli bir iç siyaset konusudur. Mesele, Japonya-ABD Güvenlik Antlaşması nedeniyle de küresel boyut içermektedir. Rusya ile Japonya arasındaki ikili ilişkilerin yanında küresel boyutları bulunan Kuzey Toprakları meselesi, mevcut küresel sistemin ürettiği şartlarda mevcudiyetini koruyacağı benzenmektedir.

668

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

Japon seçkin sınıfı, 1980'li yıllardan itibaren Japonya'nın ekonomik kapasitesi ile orantılı dış politik etkiler yaratılması yönünde önemli bir duruş sergileme kararı almışlardır (Проблема Курильских островов..., 2015). Bu duruş, daha sonraki karar alıcıları da baskılayan önemli bir etmendir. Örneğin Japonya Başbakanı Abe, adalar meselesinin bir şekilde, gerekirse taviz vererek çözülmesinden yanayken, Dışişleri Bakanlığı, toprakların Japonya'ya iadesi konusunda tavizsiz görünmekten yana olmuştur (Smolenskiy, 2016). Kamuoyunda ise bu konuda görüş farklılığı bulunmaktadır; genç nüfus mesele ile fazlaca ilgilenmezken veya adaların aidiyetini önemsemeyen, daha yaşlı olan nüfus ise konu hakkında hassasiyet göstermektedir. Politik elit için mesele daha ziyade stratejik, ekonomik ve psikolojik boyutu ile önem taşımaktadır (Smolenskiy, 2016). Bu boyutlar, Japonya'nın ihtilafın çözümü yönündeki manevra alanını daraltan önemli etmenlerdir.

2.1.2. Rusya'nın Tezleri

Rusya'nın temel pozisyonu, Kuril Adaları'nın SSCB'ye bağlı olduğunun herkesçe kabul edildiği İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarına ve savaş sonrasının uluslararası normlarına dayanmaktadır. Moskova adaların, İkinci Dünya Savaşı sonuçlarına göre Japonya'nın mağlup olduğuna dair antlaşma gereği kendisine geçtiğini, hatta adaların statüsünün Şubat 1945 yılı Uzak Doğu meselelerine ilişkin Kırım Antlaşması ve Temmuz 1945 Potsdam Deklarasyonu gereği belirlendiği ve Japonya'nın 1951 San-Francisco Antlaşmasını imzalayarak adalardan vazgeçtiğini kabul ettiğini ileri sürmektedir. Son olarak ise Rusya, 1956'ta taraflar arasında imzalanan ikili deklarasyonda da barış antlaşmasının sağlanmasına öncelik tanınırken Japonya'nın adalarla ilgili bir görüş bildirilmediğini savunmaktadır (Rusya Japonya Yakınlaşması..., 2018).

Üstelik Japon İmparatoru ve hükümeti adına belgeyi imzalayan delegasyon, teslim belgesinin altıncı paragrafında, Potsdam Deklarasyonun şartlarını kabul ettiğini ve Müttefik Kuvvetlerin her eylemini koşulsuz olarak tanıdığını beyan etmiştir (Japan Surrenders, 2018). SSCB de galip devlet olmanın ayrıcalığına dayanmış ve 1951 yılında Japonya ve Müttefik Kuvvetler arasında imzalanan Barış Antlaşmasına taraf olmayarak aslında kazanımlarını koruduğunu savunmuştur.

SSCB adına San Francisco Barış Antlaşmasını imzalamak için ABD'de bulunan dönemin SSCB Dışişleri Bakanı Andrey Gromiko, antlaşmayı imzalamamıştır. Rus delegasyonuna göre Antlaşma, Uzak Doğu'ya kalıcı barış getirmemekte; ABD'nin kaba baskısı ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) katılımını engellemekte; konu SSCB ile istişare edilmemiş olmakta; ABD hegemonyası altındaki Japon hükümetinin kamuoyu görüşünü yansıtmamakta; ÇHC'nin Tayvan üzerindeki egemenliğini Kahire ve Potsdam Konferanslarına aykırı olarak tanımamakta; Yalta'da varılan mutabakata aykırı olarak SSCB'nin Güney Sahalin ve Kuril Adaları'ndaki haklarını tanımamakta olduğu ve daha önce müttefikler tarafından kendi aralarında yapılan protokole aykırı olarak ayrı bir barış anlaşması olması nedeniyle SSCB tarafından imzalanmayacaktır (Из заявления первого..., 1951). Ayrıca Antlaşma, Japonya'da militarizmin yeniden yükselmesine karşı bir önlem içermemekte, Japonya'yı neredeyse bir Amerikan üssü haline getirmekte, Japonya'yı Sovyetler Birliği'ne karşı kıskırtmakta ve birçok Japon adasını, ABD ile ilgisi olmamasına rağmen, ABD'ye devretmektedir (San Francisco Barış Antlaşması, 1951). Böylesi koşullarda SSCB delegasyonu, itirazlarını dile getirmiş ve Japonya ile imzalanan antlaşmaya taraf olmamıştır. Buna rağmen Japonya, Kuril Adaları ve Kuzey Sahalin topraklarındaki haklarından vazgeçmişti (Çekov, 2015).

İkinci Dünya Savaşı sırasında kendi denetiminde olmayan topraklardan feragat etmesine rağmen Japonya, söz konusu toprakların SSCB'ye bırakılmasını herhangi bir antlaşmayla onaylamamıştır. Sorunun bu şekilde gelişmesi, problemi derinleştirmiş ve daha müzakereler sırasında Japonya'nın, Küçük Kuruller'in (Shikotan ve Shamobai takımadalarının), Japonya'ya bağlı olan Hokkaido Adasının ayrılmaz parçaları olduğunu belirtmesine neden olmuştur. İlerleyen zamanlarda bu iddialar, Iturup ve Kunashir adalarını da kapsayacak biçimde genişletilmiştir (Çekov, 2015).

Bununla birlikte Sovyet tarafı, bölgede ABD ile oluşan dengeleri de gözeterek Japonya ile arasında yaşanan sorunun çözümü için çeşitli önlemler vermeye hazır görünmekteydi. 1956 yılında SSCB ile Japonya, ilişkilerin iyileştirilmesi deklarasyonunda, taraflar arasında bir barış anlaşmasının imzalanması halinde SSCB'nin, Shikotan ve Habomai Takımadalarını Japonya'ya devredeceği net olarak belirtilmiştir (Çekov, 2015). Ancak bilindiği üzere taraflar arasında şimdiye dek nihai bir barış anlaşması henüz imzalanmamıştır.

670

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

Taraflar arasındaki görüşmelerin nihai bir anlaşma ile sonuçlanmamasında ABD etkisini de değerlendirmek gerekir. Zira tarafların aralarındaki anlaşmazlığı çözmeleri, hem Sovyetler Birliği'nin bölgedeki etkinliğini arttırabilir hem de ABD denetimindeki Japon adalarının statüsünü gündeme getirebilir. Nitekim Japonya ile ABD arasında 1960 yılında imzalanan Güvenlik Antlaşması ile SSCB-Japonya görüşmeleri ciddi biçimde çıkmaza girmiştir (Çekov, 2015). Bu aşamadan sonra Japonya, Kuzey Kuriller olarak tanımladığı diğer iki adayı da talep ederek görüşmeleri çıkmaza sokmuştur. Japonya'nın söz konusu talebi, ülkesinin kamuoyu ve siyasi seçkinler tarafından da desteklediği için, gelecekteki karar alıcıların meseleyi çözme yönündeki hareket alanı oldukça kısıtlamıştır.

Öte yandan belirtilmesi gerekir ki Japonya, SSCB ile kurulan diplomatik ilişkilerden sonra Kuriller'in geri kalanı ve Sahalin'e dair herhangi bir yeni iddia da ortaya koymamıştır (Çekov, 2015). Sovyet Rusya'nın pozisyonu, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonunda varılan anlaşmalara ve BM Kurucu Şartı'na dayanmaktadır. 1956 yılında Japonya da BM'ye katılarak söz konusu anlaşmanın yükümlülüklerini kabul etmiştir. Günümüzün Rus Dışişleri Bakanı Lavrov, basın mensupları ile şunu paylaşmıştır: "BM'nin 107. Maddesi, Müttefik Kuvvetlerin eylemlerini koruma altına alır. Başka bir ifade ile bunun hukuksal anlamı şudur ki, bir şeye dokunma." (Çekov, 2015).

Rusya, ihtilafli toprakları sadece jeo-stratejik gerekçelerle değil, ekonomik gerekçelerle de elinde bulundurmaya devam etmek istemektedir. Zira Kuriller ekonomik anlamda önemli kaynakları barındırmaktadır. Eşsiz renyum rezervleri, doğalgaz ve petrol yatakları adaların Münhasır Ekonomik Bölgesi içinde bulunmaktadır. Adalar ayrıca tatlı su kaynakları açısından da oldukça zengindir. Yani

adalar, sadece kara alanları bakımından değil, sahip olduğu münhasır ekonomik bölgeleri ve ifade ettikleri coğrafi değerleri ile de son derece büyük jeo-stratejik önem arz etmektedirler (Smolenskiy, 2016). Bundan başka adalar, yerleşimciler meselesi nedeniyle insani bir boyut da içermektedir. Dolayısıyla Kuril Adaları sorunu, çok boyutlu özelliği ile iki taraf arasında ihtilaf konusu olarak kalmaya devam etmektedir.

4. RUS-JAPON SOSYAL İNŞASININ DİNAMİĞİ OLARAK 'İHTİLAFA'

Rusya-Japonya ilişkileri, özellikle uluslararası ilişkiler teorileri ile ilgilenen araştırmacılar için ilgi çekici bir çalışma sahasını ifade etmektedir. Ne güç merkezli çatışmacı yaklaşım savunucuları ne de işbirliği merkezli yaklaşımın savunucuları ihtilaflarını bir türlü çözüme ulaştıramamış iki devletin karşılıklı ilişkilerine dair yeterli bir anlamlandırma ve değerlendirme ortaya koyamamışlardır. Her iki paradigmanın prensipleri ile reel politik durum arasında uyumsuzluk gözlenmektedir. Asya medeniyetlerini sembolize aktörlerden olan Japonya ve Rusya arasındaki ihtilaflı ilişkiler, bilindik ana akım teoriler ile açıklanamamaktadır (Acharya, Buzan, 2018: 18). Ana akımın uluslararası ilişkiler teorilerinin 'aktörler güç elde etmek ister' veya 'anarşik sistemde aktörler kendi kendilerini korur' gibi temel savı dışında dış politika davranışı sergileyen Japonya'nın dış politikası, yeni paradigmalar ile ele alınması icap eden bir aktördür.

Askeri güç elde etmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasında sistemin galip devletleri tarafından kısıtlanan Japonya, ekonomik anlamda model olacak seviyede bir gelişim göstermiştir. Burada görülmektedir ki klasik teorilerin kolayca açıklayamadığı bir dış politika söz konusudur. Ancak inşacı teorinin çerçevesini çizdiği yaklaşım, siyasi sınırlara yakın ama sosyo-ekonomik merkezleri birbirine oldukça uzak olan iki ülke ilişkilerini makul ölçüde açıklayabilmektedir. Bu açıklamalar, ne sadece güç ilişkilerine yaslanarak ne de sadece işbirliği ve kurumsallığa dayanarak yapılmaktadır. İnşacı teoriye açıklama gücü veren unsur, kimlik-çıkar ilişkisine yaptığı vurgu yolu ile Rusya-Japonya ilişkisini hem sosyal dinamikleri bakımından hem de sistemik etkiler düzeyinde ele almasıdır.

İnşacı yaklaşımın tespit ettiği sosyal etkileşim yolu ile önemli sonuçlar doğuran Rusya-Japonya komşuluğu, Kuril Adaları anlaşmazlığını çözecek dinamikleri henüz üretememiştir. Bir yandan silahsızlandırılmış ama ekonomik anlamda oldukça güçlü Japonya, öbür tarafta askeri anlamda oldukça güçlü ama ekonomik anlamda sınırlı kaynaklara sahip Rusya, toprak ihtilafını çözecek araçları da henüz geliştirememişlerdir. Japonya, Rusya'ya baskı yapacak güç unsurlarından yoksundur ve sadece ekonomi ile sınırlı dış politika araçlarına sahiptir. Japonya açısından güç araçlarını denetleyen ABD ise bu meselenin çözümüne doğal olarak dâhildir ve Rusya-Japonya ilişkilerinin seyrini etkilemektedir. Rusya ise statükonun avantajlı tarafıdır ve bu durumu koruyacak araçları da envanterinde bulundurmaktadır.

Her iki tarafın dış politika motivasyonunda milliyetçi çizgilere karşın pragmatik bir yön de sezilenmektedir. Rusya açısından değerlendirildiğinde denilebilir ki Moskova yönetimi, ancak statükodan daha büyük kazanç vaat eden bir dengenin meydana gelmesi durumunda meselenin çözümü için somut adımlar atacaktır. Kuril Adalarının jeo-stratejik önemi ortadadır. Dolayısıyla Güney Kuriller/Kuzey Toprakları, bu bütüncül stratejinin dışında değerlendirilmeyecektir. Zira ihtilafın temel düğümü, bu söylem ile atılmaktadır. Japonya tarafından kullanılan "Kuzey Toprakları" söylemi, Japonya ana karasında yakın olan ihtilafı adaları, bir bakıma Kuril Adaları bütününden ayırmakta ve Rusya'nın kontrol ettiği Kuril Adaları bütününe dışında tutmaktadır.

Rusya ise nihai bir barış antlaşmasının sağlanması şartıyla ihtilafı çözmeye hazır olduğunu bildirmektedir. Rusya'yı buna iten en güçlü motivasyon, toprak sorununun çözümü ile elde edilecek jeo-stratejik pozisyon yolu ile ABD'nin bölgedeki etkinliğinin sınırlandırılabilme ihtimalidir. Japonya ise toprak kazanımı ile hem yaşam alanını genişletebilecek hem de yeni bir ekonomik hareket alanı elde edebilecektir. Buradan hareketle taraflar, meseleye pragmatik yaklaşarak, sorunu çözüme ulaştıracak bir dış politik söylem geliştirme hususunda zorlanmayacaklardır.

İkili münasebetlerin bütününe bakıldığında Rusya ile Japonya arasındaki ilişkilerin dinamiğinin ekonomi; ilişkileri belirleyen temel etmenin toprak ihtilafı; ilişkilerin gidişatını belirleyen ana faktörün ise ABD'nin Japonya dış politikası üzerindeki etkisi olduğu

anlaşılmaktadır. Soğuk Savaş yılları ardından yumuşamanın etkileri, Rus-Japon ilişkilerine henüz tam yansiyabilmiş değildir. Bu aşamada denilebilir ki inşacı teorinin savladığı yapı-yapan ilişkisi, Kuril Adaları sorunu bağlamında, Rusya ile Japonya arasındaki iletişime de gözlemlenmektedir. Öyle ki ihtilafı toprakların ifade ettiği stratejik değer, meseleyi uluslararasılaştırmakta ve bu da taraflar üzerine sistem düzeyinde bir etki yükü bindirmektedir.

Her iki taraf da Kuril Adaları meselesini güvenlikleştirmektedir.¹ Böylece sistem, Rusya-Japonya ilişkilerinin temel belirleyenlerinden biri olarak ilişkileri inşa etmekte ve dönüştürmektedir. Öte yandan ikili ilişkilerin sorunun çözümünü mümkün kılacak yönde gelişmesi, bölgedeki güç dengelerini etkileme kapasitesi üretecektir. Bu nedenle tarafların toprak ihtilafı konusunda ulaşacağı mutabakat, sistemin doğrudan kendisini dönüştürme kapasitesi üretecektir. Dolayısıyla inşacı teorinin savladığı sosyal yapılanma, taraflar arası ilişkilerde gözlemlendiği kadarıyla, sistem ile bir bütün olarak tarafların ilişkisi arasında da gözlemlenmektedir.

Tarafların taşıdıkları tüm arzulara rağmen nihai bir barış antlaşmasının imzalan(a)mamış olmasının önemli bir nedeni de ABD'nin denklemdeki etkisidir. ABD'nin söz konusu etkisi, tarafların güven problemi yaşamasını da tetiklemektedir. Bu nedendir ki Rusya ve Japonya, İkinci Dünya Savaşı'nda taraflar arasında başlayan savaşın bitimini bildirir belgeyi ancak 1956 Ekiminde imzalayabilmiştir. Bu belgenin birinci maddesi, SSCB ile Japonya arasında savaşın bittiğini ve taraflar arasında diplomatik ilişkilerin kurulduğunu ortaya koymaktadır (Smolenskiy, 2016). Ancak taraflar, ABD'nin bölge üzerindeki hâkimiyetini sürdürme endişesi nedeniyle, ihtilafı çözüme yönünde nihai bir adım atamamaktadır.

ABD, tarafların doğal olarak rekabet halinde kalmasını istemektedir ki bu karşı karşıya geliş, iki taraf arasında güven sorununun aşılmasını güçleştirsün. Son olarak Kuril Adaları meselesi ile doğrudan ilişkilendirilebileceği için Kırım konusunda farklı pozisyonları

¹ Taraflar, Kuril Adaları sorununu basit bir sınır anlaşmazlığının ötesinde algılayarak meseleyi ulusal güvenlikle ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla sınır anlaşmazlığı, olağanüstü tedbirler alınması gereken bir mesele olarak algılanmaktadır.

benimseyen Rusya ve Japonya, ABD merkezli uluslararası baskılara rağmen ve Kırımın ilhakına yönelik tüm eleştirilerine rağmen aralarındaki ilişkileri sürdürmüştür. Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik müdahalesine tepki gösteren Tokyo yönetimi, ABD'nin engelleyici yaklaşımına rağmen Rusya ile olan ikili ilişkilerini, takınmak zorunda oldukları dış politika eylemlerinden hassasiyetle ayırıştırarak sürdürmüştür (Çekov, 2015).

Yukarıda anlatılanlarla birlikte düşünüldüğünde Kuril Adaları sorunu nedeniyle yaşanan ihtilaf, karşılıklı algıları, dolayısıyla ikili ilişkileri biçimlendiren temel inşa unsuru olarak öne çıkmaktadır. Karşılıklı güven sorununu tetikleyen ve rekabeti besleyen ihtilaf, Rusya-Japonya ilişkilerini biçimlendiren en güçlü etmen olarak değerlendirilmelidir.

674

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

SONUÇ

Bize göre Rusya ile Japonya arasındaki mesele esasen, uluslararası ilişkiler sisteminin tamamını ilgilendirir ve bu bağlamda da sistem, ikili ilişkileri inşa eden temellere unsurlardan biri olarak öne çıkar. Yapıyapan bağlamında değerlendirildiğinde Rusya-Japonya münasebeti sistem ile girdiği sosyal inşaada karşılıklı olarak biçimlenmektedir. Bu noktada Japonya, Rusya'nın Grand Stratejisini gerçekleştirmek için kurguladığı tali stratejisi olan Asya'da güç merkezi inşa etme politikasının odağındadır. Ayrıca Japonya, toprak talebinden vazgeçmeyerek ürettiği tehdit nedeniyle Rusya'nın ulusal rolünü, dolayısıyla dış politikasını doğrudan etkilemektedir. Rus kimliğinin inşasında kurucu unsur olarak etki üreten Japonya, böylece Rus dış politikasının kurgulanmasında belirgin bir rol oynamaktadır.

Bu yönleri ile Rusya-Japonya münasebeti, ikili ilişkilerin ötesinde bir anlam ifade ederek uluslararası ilişkiler boyutunu korumaktadır. Doğasının çatışmacı mahiyetine rağmen, tarafların diplomasiyi öncelemesi ve barışçıl yaklaşım geliştirmesi nedeniyle ikili ilişkiler sağlıklı biçimde yürütülmektedir. Devletlerarasında nihai bir barış antlaşmasının imzalanamamış olmasına rağmen taraflar, yaşanan çekişmelere rağmen ihtilaf alanları ilişkilerinin geri planında tutmayı tercih etmektedirler.

Rusya-Japonya İlişkilerinde Kuril Adaları Sorunu'nun Analizi

Kuril Adaları'nın ifade ettiği jeo-stratejik gerçeklik, komşuları ile olan toprak ihtilafını çözme eğiliminde olan Rusya'nın bu konuda neden tavizsiz olduğunu ortaya koymaktadır. Meselenin ABD ile olan ilişkisini de göz önünde bulunduran Rusya, anlaşmazlığı Japonya ile olan münasebetinin üzerinde bir mesele olarak algılamaktadır. Öte yandan, Kuril Adaları'nın tamamında denetimi elinde bulunduran Rusya, pozisyonunu değiştirme yönünde ne iç ne de dış baskıya maruz kalmaktadır. Bu şartlar altında sorun, mevcut durumunda bir süre daha muhafaza edeceğe benzemektedir. Görüldüğü üzere taraflar çatışma ve rekabete dayalı bir zeminde geliştirdikleri ilişkileri bugün de hassas koşullarda sürdürmektedirler. Bu ise kimlik algısını ve dolayısı ile dış politikalarını biçimlendiren önemli bir etmen olarak değerlendirilmektedir.

Rusya ve Japonya'nın paylaştığı ortak coğrafya olarak Asya, hem güç hem de servetin belli bir bölgede yoğunlaşması açısından Batıyla kıyaslanabilecek yegâne Batı-dışı mekândır. Ayrıca Batıdan oldukça farklı, uzun bir uluslararası ilişkiler geçmişine sahiptir (Acharya, Buzan, 2018: 18). Böylesi bir birikime sahip olan Asya, Batı merkezli uluslararası ilişkiler disiplininin ürettiği anlam çerçeveleri ile yeterince anlayamamaktadır. Asya, uluslararası sistemin merkezine yaklaştıkça küresel ölçekli etkisini de buna paralel olarak genişletmektedir. Böylesi bir coğrafyada komşu olan Rusya ve Japonya, temsil ettikleri sert ve yumuşak güç unsurları ile uyumlu dış politikalar üretmektedirler. Bu benzer gaye, aralarındaki ihtilafın çözümü yönünde her iki tarafı da baskılamaktadır.

675

IJSl 13/2
Aralık
December
2020

KAYNAKÇA

Acharya, Amitav; Buzan, Barry (2018). *Batı Kökenli Olmayan Uluslararası İlişkiler Teorileri: Asya Üzerine ve Asya'nın Ötesinde Çeşitli Perspektifler*, Thwaites Diken, Ebru (Çev.). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 18.

Akçadağ, Emine; Elnur İsmayilov, "Ukrayna Krizinin Rusya ve Japonya Arasındaki Kuril Adaları Sorununa Etkisi". *Uluslararası İlişkiler*, 12(48), 95-115.

Aladağ, Hüseyin Hilmi (2016). "Osmanlı Devleti Zaviyesinden 1904-1905 Rus-Japon Harbi". *SEFAD*, 36, 579-606.

Armaoğlu Fahir (2012). *20. Yüzyılda Siyasi Tarih*, İstanbul: Alık Yayınevi.

Hunter, Janet E. (2002). *Modern Japonya'nın Doğuşu: 1853'ten Günümüze*, Müftü, Günay (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Kamalov, İlyas (2011). *Rusya'nın Orta Asya Politikaları*, Yılmaz, Murat (Çev.). Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.

Lobanova, V. V.; Simonenko, O. A. (2016). В. В. "Национальная Безопасность Японии и Разногласия в Японо-Американских Отношениях". Ученые заметки ТОГУ, 7 (2), 1-8.

Sander, Oral (2015). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi.

Seval, Hasan Fatih (2017). "Japon Kalkınmasının Temel Taşı: Meiji Restorasyonu ve Iwakura Heyeti". *İş ve Hayat Dergisi*, 5(3), 101-118.

Tuncoku, A. Mete (Der.) (2013). *Japon Dış Politikası-Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Elektronik Kaynaklar

"150th Anniversary of the Establishment of Diplomatic Relations Between Japan and Russia", <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/150th/index.html> (Erişim Tarihi: 10.04.2016).

Akçadağ, Emine; İsmayilov, Elnur (2016). "Ukrayna Krizinin Rusya ve Japonya Arasındaki Kuril Adaları Sorununa Etkisi". *Uluslararası İlişkiler*, 12 (48), 95-115. <http://www.uidergisi.com.tr/source/48-5.pdf> (Erişim Tarihi: 17.04.2019).

Akçadağ Alagöz, Emine (2014). "Japon Savunma Politikası ve Askeri Gücü", http://www.bilgesam.org/incele/1844/-japon-savunma-politikasi-ve-askeri-gucu/#.VyIfW_mLTIU (Erişim Tarihi: 28.04.2016).

Akçadağ Alagöz, Emine (2012). "Doğu Çin Denizi'nde Gerginlik: Senkaku/Diaoyu Adaları Sorunu", <http://www.bilgesam.org/incele/130/->

Rusya-Japonya İlişkilerinde Kuril Adaları Sorunu'nun Analizi

dogu-cin-denizi%E2%80%99nde-gerginlik--senkaku-diaoyu-adalari-sorunu/#.XLb5IOgzbcs (Erişim Tarihi: 17.04.2019).

Askeroğlu, Sabir (2016). "Rusya Japonya Yakınlaşması ve Değişebilecek Dengeler", <https://www.stratejikortak.com/2016/05/rusya-japonya-iliskileri.html> (Erişim Tarihi: 22.05.2018).

Ekrem, Erkin (2011). "Japonya-Rusya Kuril Adaları Sorunu ve Çin", <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/japonya-rusya-kuril-adalari-sorunu-ve-cin/2465> (Erişim Tarihi: 08.04.2016).

Gündoğdu, Elif Burcu (2014). "21. Yüzyılda Yükselen Çin'e Karşı ABD-Japonya İttifakı", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2014/01/03/7359/21-yuzyilda-yukselen-cine-karsi-abd-japonya-ittifaki> (Erişim Tarihi: 28.04.2016).

"Economic Relations Between Russia And Japan", <https://tokyo.mid.ru/web/tokyo-en/economic-relations-between-russia-and-japan> (Erişim Tarihi: 22.05.2019).

"Irkutsk Statement by the Prime Minister of Japan and the President of the Russian Federation on the Continuation of Future Negotiations on the Issue of a Peace Treaty", <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0103/state.html> (Erişim Tarihi: 17.04.2019).

Japan Approves Elementary School Textbooks with Stronger Dokdo Claim, (26 Mart 2019), <https://en.yna.co.kr/view/AEN20190326004800315?section=news> (Erişim Tarihi: 18.04.2019).

Japon Başbakanının Konuşması, (07 Eylül 1951), <http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/JPUS/19510907.S1E.html> (Erişim Tarihi: 13.04.2016).

"Japonya'da Kuril Adaları Konusu Yine Gündemde", <http://qha.com.ua/tr/siyaset/japonya-da-kuril-adalari-konusu-yine-gundemde/136041/> (Erişim Tarihi: 25.10.2018).

"Japan-Russia Action Plan", <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0301/plan.html> (Erişim Tarihi: 17.04.2019).

"Japan Surrenders", <https://www.archives.gov/exhibits/featured-documents/japanese-surrender-document> (Erişim Tarihi: 31.05.2018).

Kotkin, Stephen (2016). "Russia's Perpetual Geopolitics", <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2016-04-18/russias-perpetual-geopolitics> (Erişim Tarihi: 03.09.2016).

Kuril Adaları Sorunu, <https://www.diplomatikstrateji.com/kuril-adalari-sorunu/> (Erişim Tarihi: 18.08.2020).

Ministry of Foreign Affairs of Japan. "Japan-U.S. Security Treaty", <http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/1.html> (Erişim Tarihi: 28.04.2016).

<http://archive.mid.ru//bdomp/ns-rasia.nsf/1083b7937ae580ae432569e7004199c2/1c1278e337719c99c32579280036babf!OpenDocument> (Erişim Tarihi: 10.04.2016).

Northern Territories Issue, (01 Mart 2011), <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/overview.html> (Erişim Tarihi: 15.04.2016).

Ongur, Büşra (2015). "Rusya Federasyonu'nun Uzakdoğu Politikası", https://www.academia.edu/20285380/Rusyan%C4%B1n_Uzakdo%C4%9Fu_Politikas%C4%B1_Japonya_Kuzey_ve_G%C3%BCney_Kore_%C3%87in (Erişim Tarihi: 25.10.2018).

Potsdam Declaration: Proclamation Defining Terms for Japanese Surrender (1945). <http://www.atomicarchive.com/Docs/Hiroshima/Potsdam.shtml> (Erişim Tarihi: 25.05.2018).

Rozman, Gilbert (2016). "Japan-Russia Relations: Implications For The U.S.-Japan Alliance" Sasakawa Peace Foundation, https://spfusa.org/wp-content/uploads/2016/05/Sasakawa_Japan-Russia.pdf (Erişim Tarihi: 20.02.2019).

Rusya ve Japonya'nın Ortak Yatırım Hamlesi, (06 Haziran 2015), <https://tr.sputniknews.com/rusya/201605061022601247-rusya-japonya-putin-abe-ekonomi/> (Erişim Tarihi: 22.05.2018).

San Francisco Barış Antlaşması, (08 Eylül 1951), https://www.wikizero.com/tr/San_Francisco_Bar%C4%B1%C5%9F_Antla%C5%9Fmas%C4%B1 (Erişim Tarihi: 31.05.2018).

Treaty of Peace with Japan, (08 Eylül 1951), <http://www.taiwandocuments.org/sanfrancisco01.htm> (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

Xu, Beina (2014). "The U.S.-Japan Security Alliance", <http://www.cfr.org/japan/us-japan-security-alliance/p31437> (Erişim Tarihi: 28.04.2016).

Başka Alfabede Yazılmış Kaynaklar

Çekov, Aleksandr (2015). "Курильский Вопрос в Российско-Японских Отношениях", <http://www.foreignpolicy.ru/analyses/kurilskiy-vopros-v-rossiysko-yaponskih-otnosheniyah/> (Erişim Tarihi: 26.05.2018).

Lavrov, Sergey (2016). "'Непростая история': как развиваются российско-японские отношения", <https://tass.ru/politika/1787759> (Erişim Tarihi: 25.10.2018).

Rusya-Japonya İlişkilerinde Kuril Adaları Sorunu'nun Analizi

Miranov, Viktor; Medvedeva, Alyona (2019). "Притязания по инерции: как в Японии напоминают населению о принадлежности Курил и других спорных территорий", <https://russian.rt.com/world/article/615714-yaponiya-uchebniki-spornye-ostrova> (Erişim Tarihi: 18.04.2019).

Smolenskiy, Vladislav (2016). "Почему Курилы – наши, О стратегическом значении российских островов и возможности военного конфликта с Японией", <http://svpressa.ru/politic/article/149684/> (Erişim Tarihi: 26.05.2018).

"Основные документы - Документы для сборника материалов по истории территориального размежевания между Россией и Японией", https://www.ru.emb-japan.go.jp/RELATIONSHIP/MAINDOCS/san_francisco.html (Erişim Tarihi: 25.10.2018).

Из заявления первого заместителя министра иностранных дел СССР А.А. Громыко на пресс-конференции в Сан-Франциско, (8 Eylül 1951), http://www.hrono.ru/dokum/195_dok/19510908gromy.php (Erişim Tarihi: 31.05.2018).

Межгосударственные отношения России и Японии, (19 Ekim 2015), <http://ria.ru/spravka/20151019/1301742918.html> (Erişim Tarihi: 10.04.2016).

Проблема Курильских островов в японо-российских отношениях, (22 Mayıs 2015), <http://www.riata.ru/publikatsiyaya/item/3639-problema-kurilskikh-ostrovov-v-yapono-rossijskikh-otnosheniyakh.html> (Erişim Tarihi: 26.05.2018).

Россия-Япония: отношения на фоне санкций, (26 Eylül 2014), <https://www.golos-ameriki.ru/a/russia-japan-rillashionship-sanctions/2462970.html> (Erişim Tarihi: 07.12.2018).

679

IJSl 13/2
Aralık
December
2020

SUMMARY

Diplomatic and trade relations between Russia and Japan dates back to the 18th century, which is not very old. The bilateral relations that started in the commercial field were established in the diplomatic field, but the relations between the parties became competitive and confrontational. Russia and Japan, which are in the sprawling areas of each other, have faced several times and there have been wars between the parties. The competition and conflict experienced by the parties played an important role in their formation of mutual identity perceptions. The parties, who had mutual trust problems and created a threat perception for each other, always followed a cautious foreign policy against each other. This cautiousness caused the mutual social construction to remain limited and the relations between the parties did not improve. The competition between the USSR and the US after the Second World War had a negative impact on the relations of the USSR with Japan. Japan has been the subject of competition between two superpowers.

680

IJSI 13/2
Aralık
December
2020

Conflicting and competitive Russia-Japan relations, despite all the difficulties, are being continued due to the pragmatist attitude of the decision-maker. Leading staff of both states cares about cohesion, not conflict, and they care about cooperation, not competition. For this reason, the Kuril Islands issue is gaining value as the strongest limitation of relations between Russia and Japan.

Approaching the center of today's international relations system, these neighborly relations in Asia also affect the restructuring of the global system. In spite of the US's claim to the New World Order, Russia developed a 'multipolarity discourse and followed a 'powerhouse construction policy 'in an area that includes Asia. Japan, which represents the European rather than Asian, with its network of security and economic relations with the West, designs Russia as the, other in in the national role perception and produces functions as one of the Russian foreign policy makers.

In this study, one of the main factors shaping Russia's perception of Japan was the issue of the Kuril Islands. Conflict which constitutes an important issue of relations between the parties, plays an important role in the formation of mutual perception and foreign policy This role, negatively affect the ways each party perceives each other and it hinders the improvement of relations.